

Annona Nova

2010

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Kerényi Károly Szakkollégium

Pécs, 2011

Köszönjük a tanulmányokat lektoráló oktatók és kutatók lelkiismeretes munkáját:

Bertók Rózsa
Böhm Gábor
Guld Ádám
Kleiber Judit
Mándi Nikoletta
Medve Anna
Platthy István
Rosner Krisztina
Szabó Ádám

A kötet megjelenését támogatta:

PTE EHÖK

Pécsi Bölcsész

Oktatási Közalapítvány OKA-I-059

ISSN: 2061-4926

Felelős kiadó: Bagi Zsolt
Felelős szerkesztő: Vörös Dóra
Borítóterv: Vörös Zoltán, Glied Viktor
Borítófotó: Bihari Szilvia Anna

© A szerzők, 2011
© A szerkesztők, 2011
Minden jog fenntartva.

Tartalom

Dr. Jankovics László

Előszó

7

Theoria – Megismerés és tudás

Mátyási Róbert

„Minket csak úgy elfog a természet” –

Cselekvési normák, indokok, és vágyak viszonyáról

11

Zárdai István Zoltán

Analitikus cselekvésfilozófia, avagy mit tudhatunk meg cselekvéseinkről a nyelv által?

19

Praxis – Társadalom és művészet

Danilezsk Rita

A magyarul hallható film

31

Galambos Attila

Európa, mint dezertáló társadalom

43

Kornai Lilla

Beszédakadályozottak anyanyelvi nevelése integrált oktatásban

53

Lengyel Ibolya

Az orosz társadalom képe Fonvizin komédiáiban

69

Orbán Ida

Drogfüggés és felépülés családdinamikai megközelítése –

A másodfokú változás jelentősége

83

Szabó Ernő

Magánegyesületek temetkezési hozzájárulása Pannoniában

97

Szigeti Eszter

A homoszexualitás médiareprezentációja –

Összehasonlító mikroelemzés: index.hu vs. Company

113

Takács Bálint

Hová tűnnek a gyerekrajzok? –

A kifejezőkészség és a grafikus tevékenység motivációjának alakulása a fejlődés és az iskolai elvárások tükrében 129

Hermeneia – Értelmezés és megértés

Balassa Zsófia

Önreflexivitás a színházban – Párhuzamosság, játék 145

Komjáthy Zsuzsanna

A Kegyetlenség Színházának karcolatai 163

Márjánovics Diána

„Milyen faluba tévedhettem? Hát van itt valami kastély?” –

Franz Kafka A kastély című regénytöredékének hermetikussága 177

Tóth Viktória

Kréta kör történetek –

A nézői magatartás megváltozása Schilling Árpád rendezéseiben 195

Vörös Dóra

Az önéletrajzi dráma fogalma felé –

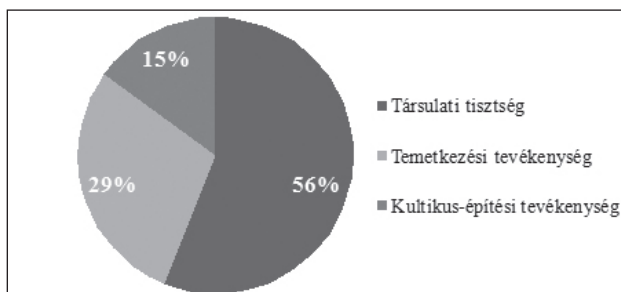
Arthur Miller A bűnbeesés után című drámáján keresztül 207

Magánegyesületek temetkezési hozzájárulása Pannoniában

KÉSZÍTETTE: SZABÓ ERNŐ

Tanulmányomban a Római Birodalom városias településein önkéntes alapon szerveződő magánegyesületek¹ temetkezési tevékenységét vizsgálom. Ezek a – feliratos emlékeken leggyakrabban *collegium*nak nevezett – társulatok számos közéleti, közhasznú és közösségi funkciót láttak el, önálló jogi személyként saját, tagdíjából és adományokból származó vagyonnal rendelkeztek, amelyből a tagságnak ünnepi lakomákat és tisztességes temetést is tudtak biztosítani. A ránk maradt sírfeliratok nagy számának köszönhetően meglehetősen sok adat áll rendelkezésünkre azon *collegium*okról, amelyek az elhunyt tagtársak eltemetésével és emléküik ápolásával is foglalkoztak.

Pannoniai társulatok létezésre valamivel több, mint száz darab felirat utal, ezek nagyobbik része csak közvetetten, valamely *collegiumi* tisztség említésével.

Magánegyesületek létre utaló pannoniai feliratok megoszlása

A kifejezetten *collegiumi* tevékenységre utaló feliratok harmada vallási-építési tevékenységről tudósít, kétharmaduk pedig az egyesületek temetkezési tevékenységével hozható kapcsolatba. Ez utóbbiak közül öt felirat a temetkezési hozzájárulás összegéről is tájékoztat (lásd: Feliratkatalógus).

¹ A katonai közegben rendfokozatonként szerveződő egyesületek (*scholae*) és városok vallási intézményrendszerének részét képező papi *collegium*ok jellegükből fakadóan külön tárgyalandók a magánegyesületektől.

Az öt felirat jelentőségét az adja, hogy birodalmi viszonylatban is csak nagyon kevés adatunk van az egyesületek által előteremtett temetkezési költségekről. A tartományra vonatkozó szakirodalomban erősen tartja magát az az álláspont, mely szerint a *collegium*ok által biztosított temetkezési hozzájárulás összege általánosan 300 *sestertius*, azaz 75 *denarius* volt.² A Feliratkatalógusban összegyűjtött pannoniai sírfeliratok azonban változatosabb képet mutatnak a hozzájárulások összegét illetően:

Magánegyesületek temetkezési hozzájárulása Pannoniában

Katalógus szám	A hozzájárulás összege		Magán-egyesület neve	Lelőhely	Felirathordozó típusa	Keltetés (Kr. u.)
	<i>sestertius</i>	<i>denarius</i>				
I.	(288)	72	<i>Agrippinenses</i>	<i>Aquincum</i> (Budapest)	Tábla	2. sz. közepe
II.	300	(75)	<i>collegium fabrum</i>	<i>Ulcisia</i> (Szentendre)	Sírsztélé	2. sz.
III.	300	(75)	ismeretlen célú <i>collegium</i>	<i>Aquincum</i> (Budapest)	Sírsztélé	2. sz.
IV.	1000	(250)	<i>collegium fabrum et centonariorum</i>	<i>Savaria</i> (Szombathely)	Sírsztélé	2. sz.
V.	(1200)	300	<i>collegium centonariorum</i>	<i>Aquincum</i> (Budapest)	Szarkofág	2. sz. vége 3. sz.

Az egyesületek által előteremtett temetkezési hozzájárulásokra vonatkozóan Pannoniából tehát 288 és 1200 *sestertius* közötti összegekről van tudomásunk és birodalmi viszonylatban sem igazolható a fix 300 *sestertius*os hozzájárulási összeg.³

² „... sok más egykorú felirat nyomán tudjuk, hogy a *collegium*ok csak 72-75 denárt adtak, ami 300 *sestertius*nak felel meg.” (KORBULY 1934, p. 6)

„... a tűzoltótestetületet 75 dénárral tette szegényebbé, ami 300 *sestertius*nak felelt meg s amely összeg állandó temetési segélyként számított Pannoniában.” (NAGY 1937a, p. 184)

„A *collegium*ok adta temetési segély: 300 *sestertius* = 75 denár – szokásos ajándék-összeg volt.” (SZILÁGYI 1956, p. 109 (146. j.), lásd még: p. 37, p. 121 (318. j.), p. 125 (360. j.))

„... – átlag 75 dénárral – járultak hozzá a birodalom más városaiban is a *collegium*ok a temetési szertartásokhoz.” (PÓCZY 2004, p. 287, lásd még: p. 471 (123. j.) és PÓCZY 1976, p. 84)

„Summa sepulturae fuit CCC *sestertii* sicut in aliis titulis *Aquincensibus* 770, 775, 847 et secundum legem *collegii* (cf. legem salutarem Dianae et Antinoi: XIV 2112).” (TA 2, p. 240 (KOVÁCS – NÉMETH))

³ A felsorolás nem teljes körű, a *denarius* összegek *sestertius*ra váltva: CIL II 3114 (200 *sestertius*), CIL XIV 2112 (250 *sestertius*), CIL VI 6221 (900 *sestertius*), CIL III 1504 (1600

Adódik a kérdés, hogy miből fedezték a *collegiumok* a temetkezési tevékenységükhöz szükséges költségeket? Erre vonatkozóan Pannoniából nincs forrásunk, de a Birodalom területéről előkerült feliratok kétféle finanszírozási modellre engednek következtetni:

I. modell:

Egyesületi tag halála esetén minden egyes tagtársnak egy meghatározott összeget kellett fizetnie. Ilyen eljárásra utal az itáliai Trebula Mutuescában működő *familia Silvani* Kr. u. 1. század derekán kőbe véselt szabályzata:

Trebula Mutuesca (Samnium)

Kr. u. 60

(10) *Qui ex ea familia decesserit, ut ei confe/rant singuli HS VIII. Nequis decumanis / moram faciat plus triduo. Qui ita fece/rit aut exequias non fuerit nisi certa / causa, d(are) d(ebebit) HS XX. Ex cuius decuria deliquerit, / (15) eorum cura erit tollere. Si ita non fecerit // d(are) d(ebebit) HS X.*

Aki ebből a *familiából* meghal, annak egyenként 8 *sestertius* gyűjtenek össze. Senki sem késlekedhet három napnál többet (a fizetéssel) a *decumanusok*nak. Aki ekként cselekszik vagy nem lesz ott a temetésen, ha nem határozott indokkal (teszi), köteles lesz 20 *sestertius* fizetni. Akinek a *decuriajából* hiányozni fog, azoknak a gondja lesz megszüntetni (a hiányt). Ha nem cselekszik ekként, köteles lesz 10 *sestertius* fizetni.

Kiadás: AE 1929, 161

Amikor elhunyt a *familia* egy tagja, a tagtársak fejenként 8 *sestertius* fizettek (az egyesületnek Kr. u. 60-ban 78 tagja volt). Ezek szerint a *familia Silvani* nem közvetlenül az egyesületi kasszából finanszírozta az elhunyt tagok temetését. A pénzhozzájárulást a *decumanus*nál, azaz a négy *decuria* előjáróinál kellett befizetni három napon belül. Az a tag, aki nem tett eleget a fizetési kötelezettségének, vagy elfogadható ok nélkül távol maradt a temetéstől, 20 *sestertius* büntetés megfizetésére kényszerült. Azt a *decumaust*, aki az ilyen vétséget nem büntette meg, 10 *sestertius* büntetéssel sújtották.

Hasonló finanszírozási modellre következtethetünk a Kr. u. 2. század elején Philippiben működő *cultores Silvani* adománylistájából:

sestertius), CIL VI 6220 (1960 *sestertius*)

Philippi (Macedonia)

Kr. u. 2. sz.

Alfenus Aspasius sacer(dos) / Alfenus Aspasius sacerdos Silvanus signum aer(eum) Silvani cum basi / érc szobrát (adományozta) szobortalappal, hasonlóképpen életében elengedte a halála alkalmával fizetendő 1 denariust.

Kiadás: CIL III, 633.I

A *sacerdos* tehát többek között azzal ajándékozta meg egyesületét, hogy még életében lemondott arról az összegről, amelyet saját halála esetén kellett volna összeadniuk a tagtársaknak. A társulati tag halálakor történő pénzhozzájárulás ennél az egyesületnél 1 *denarius* (4 *sestertius*) volt fejenként (a társulat *albuma* szerint az egyesületnek 78 tagja volt, lásd: CIL III, 663).

II. modell:

A második finanszírozási modell esetében a társulati tagok a hosszú távú takarékoskodást részesítették előnyben, azaz az elhunyt társak temetkezési költségét a belépési és a havi tagdíjakból összegyűlt egyesületi vagyontól teremtették elő. Erre találunk példát a lanuviumi *cultores Dianae et Antinoi* szabályzatában:

Lanuvium (Latium et Campania)

Kr. u. 136.

Item placuit ut quisquis mensib(us) / contin[ui]s se[re]x non pariauerit et ei humanitus acciderit eius ratio funeris non habebitur / etiamsi [tes]tamentum factum habuerit. Item placuit quisquis ex hoc corpo(re) (25) n(ostro) pariatu[s] decesserit eum sequentur ex arca HS CCC n(ummi) ex qua summa decedent exe/quiari nomine HS L n(ummi) qui ad rogu(!) dividuntur exequiae autem pedibus fungentur. / Item placuit quisquis a municipio ultra milliar(ium) XX decesserit et nuntiatum fuerit eo exire debent Ugyancsak határozat született arról, hogy bárki, aki hat egymást követő hónapon keresztül nem fizeti (a tagdíjat) és eléri az emberi végzet, annak temetési számlája nem lesz rendezve, még akkor sem, ha készült végrendelet. Ugyancsak eldöntött: bárki, aki (a tagdíjat) fizetők közül testületünkben elhalálozik, azt 300 *sestertius* illeti meg a pénztárból, amely összegből lejön majd 50 *sestertius* a temetési kíséret díjaként, ami a máglyánál kerül majd szétosztásra; a gyászmenet pedig gyalogszerrel tartandó. Ugyancsak

/ electi ex corpore n(ostro) homines tres qui funeris eius curam agant et rationem populo reddere debebunt / sine dolo m[al]o et si quit(!) in eis fraudis causa inventum fuerit eis multa esto quadruplum. Quibus (30) [funeraticium] eius dabitur hoc amplius viatici nomine ultro citro sing(ulis) HS XX n(ummi). Quodsi longius / [a municipio su] pra mill(iarium) XX decesserit et nuntiari non potuerit tum is qui eum funeraverit testa/[tus rem tabu]lis signatis sigillis civium Romanor(um) VII et probata causa funeraticium eius sa/[tis dato ampli]us neminem petiturum deductis commodis et exequiario e lege collegi(i) dari [ei debebit].

Kiadás: CIL XIV, 2112

el döntetett: (Ha) valaki a várostól 20 mérföldnél távolabb hal meg és ezt bejelentik, akkor testületünkől három kiválasztott személynek oda kell majd mennie, akiknek gondoskodniuk kell annak temetéséről és alattomos mesterkedés nélkül számadást kell majd adniuk a tagságnak; és ha valamilyen csaláson kapnák őket, számukra a pénzbüntetés négyszeres legyen. Ezeknek adják majd oda a temetési pénzt, ezenkívül utazási térítésként oda-vissza minden esetben 20 *sestertius*. Ha azonban a várostól 20 mérföldnél nagyobb távolságban hal meg, és ezt nem tudják bejelenteni, akkor annak, aki eltemette - miután a tényt hét római polgár pecsétjével szignált okmánnyal bizonyította és azt jóváhagyták - kell majd odaadni a temetési pénzt a költségek és a temetési menet megfizetésének levonása után az egyesület szabályzata szerint, ha kielégítően fennáll, hogy senki sem fog többé igényt támasztani.

A temetkezési hozzájárulás kifizetésének feltétele ebben az esetben tehát a rendszeres tagdíjfizetés volt. Valamilyen egyesületi tag halála esetén 300 *sestertius* különítettek el a társulati pénztárból, amelyből 50 *sestertius* a temetésen résztvevő tagok között osztottak szét. Ez az eljárás bizonyos szempontból a korábban ismertetett modell fordítottját mutatja: ott egy egyesületi tag halála társai számára pénzügyi veszteséggel társult, itt minden tag pénzügyileg gyarapodott az egyesületen belüli halálesetkor, amennyiben részt vett a temetésen. Úgy látszik, hogy a várostól 20 mérföldnél távolabb elhunyt társulati tag temetése esetén az 50 *sestertius*nyi *exequiarium*, amely rendes körülmények között a temetésen résztvevő tagtársak között szétosztott összeg, nem került kifizetésre.

Hasonló módon finanszírozta a temetkezési hozzájárulásokat a daciai Alburnus maior-ban működő *collegium Iovis Cerneni*:

Alburnus maior (Dacia)

Kr. u. 167

Neque quisquam tam magno / tempore diebus quibus legi continetur convenire / voluerint aut conferre funeraticia sive munera. / Seque i[d]circo per hunc libellum publice testantur / ut si quis defunctus fuerit ne putet se collegium (h)abere aut ab eis aliquem petitio/nem funeris (h)abiturum.

És oly hosszú idő alatt senki sem akart összegyűlni azokon a napokon, amelyeket a szabályzat tartalmaz, sem összegyűjteni a temetkezési pénzeket vagy az adományokat. És ezért ezen okmány által maguk tanúsítják nyilvánosan, hogy ha valaki majd meghal, ne higgye, hogy van társulata vagy hogy az eltemetésre vonatkozó valamilyen követelése lehet tőlük.

Kiadás: CIL III, p. 924.

Ebben az esetben a temetkezési tevékenység finanszírozásának kudarcáról értesülünk. Elmaradt a rendszeres tagdíjfizetés, így az egyesület egyéb okok mellett a pénzügyi nehézségekre hivatkozva feloszlatta magát. A jövőre nézve az összejövetelek és a közös kasszába történő befizetések igénye érvényüket veszítették, senki sem hivatkozhat többé a *collegiumra* és nem tarthat igényt temetésre.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a magánegyesületek mind a temetkezési hozzájárulások összegét, mind a hozzájárulás finanszírozásának módszerét tekintve változatos képet mutatnak. Nem szabad tehát uniformizálnunk az egyesületek temetkezési tevékenységét sem birodalmi, sem tartományi szinten. A temetkezési hozzájárulások összegének vizsgálata során pedig a Birodalom monetáris viszonyainak alakulását is figyelembe kell vennünk. Ha csak a pannoniai *collegiumok* feliratállító tevékenységének fénykorát, a Kr. u. 2. századot és a 3. század első felét átívelő időszakot tekintjük, akkor is számolnunk kell évi 1% körüli inflációval a Birodalom egész területén (DUNCAN-JONES 1998, p. 29). Nyilvánvaló, hogy a társulatok által fizetett temetkezési hozzájárulások is igazodtak az árváltozásokhoz, már csak ezért sem érdemes általánosságban 300 *sestertiusos* összegről nyilatkozni tértől és időtől függetlenül.⁴

⁴ Kr. u. 100 és 220 között Egyiptomban a használati cikkek és bérek terén 177%-os, Epheszoszban a kenyér árát illetően 166%-os árnövekedés figyelhető meg. (DUNCAN-JONES 1998, p. 25-28.)

FELIRATKATALÓGUS

I. *Agrippinenses*

Tábla.

Aquincum. Budapest III. ker. (Óbuda). Aranyhegyi temető, 27. sír.

NAGY 1931, p. 260-265; AE 1932, 38; KUZSINSZKY 1934, p. 183-184, nr. 412; SARIA 1935, p. 9; BRELICH 1938, p. 124; NAGY 1942, p. 467; EGGER 1951, p. 137; SCHMITZ 1956, p. 73 (140. j.); SZILÁGYI 1956, p. 109 (151. j.), 121 (318. j.); OLIVA 1962, p. 221 (254. j.); WEISGERBER 1968, p. 58, 348, nr. 1209; PÓCZY 1976, p. 84; KOVÁCS - FEHÉR 2003, p. 98-99; KAKOSCHKE 2004, p. 122, nr. 1.100; PÓCZY 2004, p. 287; TA 2 (KOVÁCS – NÉMETH), 770; EDH, nr. HD024606 (NIQUET); Lupa, nr. 2872

*Ad hoc se-
pulchrum
contuler(unt)
cives Agri-*

5 *p(p)inens(es) X (denarios) LXX
II.*

Ehhez a sírhoz a Colonia Agrippina-béli polgárok 72 *denariust* gyűjtöttek össze.

– 1/2 *sepulchrum* SZILÁGYI; *sepulchrum* KOVÁCS - FEHÉR. – 4/5 *Agrippinens(es)* NAGY, OLIVA; *Agrippinens(es)* SCHMITZ; *Agri[p]pinens(es)* SZILÁGYI.

A felirat a sírmellékletek alapján Kr. u. 137 és Antoninus Pius első évei közé keltezhető.⁵ A felirathordozó tábla egy kőfallal kerített családi sírkert (*area maceria cincta*) kerítésfalában állhatott (NAGY 1931, p. 261). Az *Agrippinenses*⁶ 72 *denariust*⁷ (288 *sestertiust*) gyűjtöttek össze a sírépítményre. A társulati hozzájárulás összegének jelölésénél a felirat utolsó sorában a két hosszú *hasta* között és ezek után egy-egy határozatlanabb és rövidebb *hasta* figyelhető meg, ezek azonban valószínűleg sérülés következményei.

⁵ A felirat datálásához lásd bővebben: NAGY 1931

⁶ Az *Agrippinenses*re valószínűleg *collegium*ként kell tekintenünk. Egy másik *aquincumi* sírfeliratról arról értesülünk, hogy az *Agrippinenses Transalpini* egy társulati tagnak (*collegiatio Salutis Augustae*) állítanak emléket (lásd bővebben: EGGER 1951, p. 137-139).

⁷ Mócsy A-nál tévesen 70 *denarius* szerepel (MÓCSY 1990, p. 310 (93. j.)). Buócz T. szintén tévesen 72000 *denarius* összegű hozzájárulásról ír (BUÓCZ 2003, p. 71).

II. *collegium fabrum*

Sírsztélé.

Ulcisia. Szentendre. Római sánc u. 36.⁸ (= Mathiász J. u. 2.) sz. telken, a későrómai temető 107. sírjából, másodlagos felhasználásból.

RIU 3, 898 (SOPRONI); MRT 7, p. 260, nr. 33 (TOPÁL); TÓTH - SZABÓ 1999, p. 104; MARÓTI 2003, p. 59, nr. 53; EDH, nr. HD038514 (GRAEF); Lupa, nr. 3173;

D(is) [M(anibus)]
M(arco) Cocc(eio) [- - - et]
Cocc(eiae) Fo[- - -]
coni(ugi) vi(vae) e[[- - -]]
 5 *Marcel[- - - et]*
Marciâe [fil(iis) vivis?].
Ad hoc [cont(ulit) coll(egium)]
fâb[rum]
HS (sestertios) n(ummos) CCC.

A halotti árnyaknak. Marcus Cocceius ... nak és még életében feleségének, Cocceia Fo...nak és még életükben gyermekeiknek, ... Marcell...nak és ... Marcianak. Ehhez (a sírhoz) a mesteremberek társulata 300 *sestertius* gyűjtött össze.

– 3 *Fo[rtunatae?]* TOPÁL, MARÓTI. – 4 *e[[- M(arco) Cocc(eio)]]* TOPÁL, MARÓTI.
 – 5 *Marcel[lo et Cocc(eiae)]* TOPÁL, MARÓTI. – 7 *Ad hoc (sepulchrum)* TÓTH - SZABÓ – 8 *fâb[rum]* TÓTH - SZABÓ.

A sírkő formája, a kidolgozás, a betűvezetés és a Cocceius császári *gentilicium* (Nerva, Kr. u. 96-98) alapján a felirat Kr. u. 2. századra keltezhető. A családi temetkezéshez a *collegium fabrum* 300 *sestertius* gyűjtött össze.

⁸ RIU 3, p. 242: Római sánc u. 34.

III. ismeretlen célú *collegium*

Sírsztélé.

Aquincum. Budapest III. ker. (Óbuda). Gázgyár.

KUZSINSZKY 1934, p. 71, nr. 401; SZILÁGYI 1969, p. 74, 81-82, nr. 4; AE 1969/70, 483; SZILÁGYI 1984, p. 25-26; TÓTH 1984, p. 143, nr. 63-64; LIU 2009, p. 289 (22. j.); TA 2, 805 (KOVÁCS – NÉMETH); EDH, nr. HD012070 (SCHEITHAUER); Lupa, nr. 10623;

 [- - -]CE[- - -]
 m fiêri c[urav(it). Ad hoc]
 opus col[legi(um)] d(- - -) [co]-
 ñtûl(it) n(ummos) CCC.

... készítette. Ehhez a műhöz a ... társulata
 300 *sestertiust* gyűjtött össze.

– 1 *Cl(audius?)* SZILÁGYI; *CL* AE, LIU. – 1/2 [*moni*]/*m(entum)* SZILÁGYI, AE. – 3 *d[en]dr(ophorum)* SZILÁGYI; *de[n]dr(ophorum)* AE, LIU. – 3/4 [*co*]
ntul(erunt) KUZSINSZKY. – 4 *n(ummos)* AE, LIU, KOVÁCS – NÉMETH; *CCCL*
 SZILÁGYI, AE, LIU.

A felirat Kr. u. 2. század közepére keltezhető. Az ismeretlen nevű társulat⁹ talán 300, esetleg 350 *sestertiust* gyűjtött össze a síremlékhez. Az utóbbi összeg Szilágyi J. észrevételén alapul, mely szerint „pótlólag hozzávéstek a három C(= centum) végéhez egy fejére állított L-betűt (= 50?), ill. a semis (= fél) stilizált jelét. Végül is megtoldotta a segély összegét 50 *sestertiusszal* a nevezett társulat.” (SZILÁGYI 1969, p. 74). Későbbi munkájában ugyanő már 300 *sestertius*ról ír (SZILÁGYI 1984, p. 25-26). Az újabb vizsgálatok szerint L betű helyett inkább sérülésről lehet szó (TA 2, p. 240, nr. 805).

⁹ A kutatás korábban Nagy L. lábjegyzetes megjegyzése alapján – „a coll(egium) után a találás idején egy D betűt láttam még” (NAGY 1937b, p. 93 (6. j.), NAGY 1942, p. 577 (134. j.)) – a sírsztélélet egyértelműen a *collegium dendrophorum* emlékének tekintette. Az újabb vizsgálatok ezt nem (LÁNG - GRYNÆUS 2005, p. 95 (33. j.)), illetve csak részben erősítik meg (TA 2, p. 240, nr. 805).

IV. *collegium fabrum et centonariorum*

Sírasztélé.

Savaria. Szombathely.

PAULOVICS 1943, p. 26; BUÓCZ 1962, p. 100; AE 1965, 296; RSS (MÓCSY), 124; RIU 1, 118 (MÓCSY); SZILÁGYI 1984, p. 88-90; TÓTH 1995, p. 33, nr. 76; BUÓCZ 2003, p. 97, nr. 81; LIU 2009, p. 381, nr. 226; EDH, nr. HD018505 (FERAUDI); Lupa, nr. 7904;

-----

*Ex[testamento?]**Defuncti?]**collegi[um]**fabrorum [et?]*5 *centonar[io]r(um)**faciendum cur(avit)**ex s(estertiis) n(ummis) ∞ (mille).*

... az elhunyt végrendelete értelmében a mesteremberek és a posztósok társulata készíttette 1000 *sestertius*ból.

– 1 *EX[- - -]* BUÓCZ, AE, MÓCSY, LIU. – 2 *DE[- - -]* BUÓCZ 1962, AE, LIU; *DEI[- - -]* MÓCSY, BUÓCZ 2003. – 3 *collegi[orum]* AE, TÓTH, LIU. – 5 *centona[ri]o[r]um* BUÓCZ 1962, AE, LIU; *centonar(iorum)* PAULOVICS, SZILÁGYI. – 7 *ex s(uo?) n(umm)o?* BUÓCZ 1962; *ex s(uo) no[m]ine - - -* AE, LIU.

A felirat a betűformák alapján Kr. u. 2. századra keltezhető.¹⁰ A sírasztélét 1000 *sestertius*ból készíttette a *collegium fabrum et centonariorum*. Ez az összeg nagyobb is lehet, ha a felirat utolsó, sérült sorában a ∞ jelölést (*mille*) további számjegy, esetleg számjegyek követték.

¹⁰ Szilágyi J. az „inflációs korszakra”, „i. sz. 250 körül” datálja a feliratot (SZILÁGYI 1984, p. 90).

V. *collegium centonariorum*

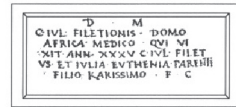
Szarkofág.

Aquincum. Buda. A 1464-ben város közkútjánál víztárolóként szolgált, 1480-ra már a Szent János templomba került.¹¹ Elveszett.

GIUSTINIANI ms.; FELICIANO ms.; FERRARINUS ms.; cod. Ottobon. 2015 f. 117, CHOLER ms.; APIANUS - AMANTIUS 1534, p. 490; LIGORIUS ms.; LAZIUS 1551, p. 776, 1526; RAMBERTUS 1561, ms.; SMETIUS 1588, p. 168; GRUTER 1603, p. 634, 849; SCHÖNVISNER 1778, p. 186, nr. 3; KATANCSICH 1826, p. 415, nr. 302; CIL III, 3583 (MOMMSEN); WILMANN, G. 1873, p. 116-117, nr. 332; SCHIASS 1888, p. 138; FRÖHLICH 1892, p. 134, nr. 40; WALTZING 1899, p. 103, nr. 324; SIGERIST 1926, p. 65-66, KORBULY 1934, p. 6; BRELICH 1938, p. 121; SZILÁGYI 1984, p. 75; WILMANN, J. C. 1995, p. 213, nr. 61; LIU 2009, p. 270, 378, nr. 204; TA 2 (FEHÉR), 656; Lupa, nr. 2736;

*D(is) M(anibus)**C(ai) Iul(i) Filetionis domo**Africa medico, qui vi-**xit ann(os) XXXV, C(aius) Iul(ius) Filet-*5 *us et Iul(ia) Euthenia parentēs**filio karissimo f(aciendum) c(uraverunt),**ēt Iul(io) Athenodoro frātri eius,**qui vixit ann(os) XXXV. Eūthe-**nia IS. Ad quem sepultura*10 *coll(egium) ceñt(onariorum) X̄ (denarios)**CCC coñtulit.*

Az Africa-ból származó orvos, Caius Iulius Filetio halotti árnyainak, aki 35 évet élt, szülei, Caius Iulius Filetus és Iulia Euthenia készítették legdrágább fiúnak és Iulius Athenodorusnak, és az ő fivérének, aki 35 évet élt, Euthenia ... Ehhez a temetkezéshez a posztósok társulata 300 *denariust* gyűjtött össze.

Feliciano

☞ Bude in monasterio S. Joannis in arca lapidea.

D M
C I V L F I L E T I O N I S D O M O
A F R I C A M E D I C O Q V I V I X I T
A N N X X X V C I V L F I L E T V S
E T I V L E U T H E N I A P A R E N T E S
F I L I O K A R I S S I M O F C

☞ Iulian.

E T I V L A T H E N O D O R O F R A T R I
E I V S Q V I V I X I T A N N I S X X X V E V
T H E N I A Q V I E M S E P V L T V R A
C O L L C E N T X̄ C O N T V L I T -

Apianus - Amantius

¹¹ F. Giustiniani és F. Feliciano itáliai humanisták gyűjtése alapján, ld.: ΡΙΤΟΟΚΝÉ SZALAY 2002, p. 76, 80

– 2 *C(aio) Iul(io) Filetionis* FRÖHLICH, KORBULY, WILMANN, J. C.; *C(aio) Iul(io) Filetionis* WALTZING. – 4 *ann(is)* WALTZING, LIU. – 6 *carissimo* FRÖHLICH. – 7 *e(t)* KORBULY. – 8 *ann(is)* WALTZING, LIU. – 8/9 *Eúthenia (posuit) (hic situs est)* WILMANN, G. – 9 *s(oror)* SZILÁGYI; *sepultura(m)* WILMANN, G., SZILÁGYI, WILMANN, J. C.

A felirat Kr. u. 2. század végére vagy a Kr. u. 3. századra keltezhető. A temetkezéshez a posztósok társulata 300 *denariust* (1200 *sestertius*-t) gyűjtött össze. A hozzájárulás összege F. Giustiniani és a cod. Ottobon. közlésében maradt ránk. A J. Choler féle és a P. Apianus - B. Amantius féle leírásból hiányzik az összeg, itt csak a pénznem (*denarius*) szerepel (az utóbbi közlést használja forrásként P. Ligorius, W. Lazius, M. Smetius, J. Gruter és közvetve S. Schönvisner és M. P. Katancsich is).¹² Korbuly Gy. szerint a feliratközlésen „rosszul jelezte a leíró a pénz jelzését. *Denariust* jelölt *sestertius* helyett, márpedig sok más egykorú felirat nyomán tudjuk, hogy a *collegiumok* csak 72-75 denárt adtak, ami 300 *sestertius*nak felel meg” (KORBULY 1934, p. 6). Mócsy A. is 300 *sestertius*ról ír a felirat kapcsán (MÓCSY 1990, p. 310 (93. j.)). Alföldi A. arra hívja fel a figyelmet, hogy „a *cives Agrippinenses* 72 denárja a II. sz. elején többet ért, mint a CIL III 3583 kövön említett 300 denár 100 évvel később, amikor már infláció volt” (ALFÖLDI 1942, p. 343 (159. j.)). Szilágyi J. többféle javaslatot is nyújt a temetkezési összegre illetően: Részben elképzelhetőnek tartja, hogy Caius Iulius Filetio orvosként a tűzoltók¹³ sérüléseit kezelte és ezt olyan „ügyesen végezhette, hogy azután a szokásoshoz képest négyszeres temetési segélyt gyűjtöttek össze végtisztességéhez” (SZILÁGYI 1956, p. 59). Másrészt azt sem tartja lehetetlennek, hogy „tekintettel az inflációra, megnégyesítették a temetési segélyt vagy pedig dupla temetkezés rejlik az esett mögött, vagyis ikrek hunytak el egyidejűleg” (SZILÁGYI 1956, p. 125 (360. j.)). Továbbá nem zárja ki azt a lehetőséget sem, hogy „a kőfaragó a *sestertius*-pénzegység jelzését itt elvétette” (u. o.).

FELHASZNÁLT IRODALOM

AE	L'Année Épigraphique, Paris
ALFÖLDI 1942	Alföldi A., Aquincum városa és a Római világbirodalom, in Szendy K. szerk., Budapest története I/1, Budapest 1942, p. 266-352.

¹² A Th. Mommsen féle feliratkiadás (CIL III, 3583) előtt megjelent közlésekhez lásd összefoglalóan: CIL III, p. 454, nr. 3583 és TA 2, p. 130-131, nr. 656.

¹³ A *collegium centonariorum* gyakran tűzoltói feladatokat is ellátott.

- AnzWien Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien
- APIANUS - AMANTIUS 1534 P. Apianus - B. Amantius, *Inscriptiones Sacrosanctae vetustatis non illae quidem Romanae sed totius fere orbis*, Ingolstadt 1534.
- ArchÉrt Archaeologiai Értesítő, Budapest
- BRELICH 1938 Brelich A., *Aquincum vallásos élete*, in *Laureae Aquincenses I.*, *DissPann II.* 10, Budapest 1938, p. 20-142.
- BudRég Budapest Régiségei, Budapest
- BÚÓCZ 1962 P. Buocz T., *A szombathelyi Savaria Múzeum kőtára* (Harmadik közlemény), *VasiSz* 16 (1962) 1. sz, p. 100-108.
- BÚÓCZ 2003 Buócz T., *Lapidarium Savaria Múzeum* (2. kiadást jav., bőv., szerk.: Kiss P.), Szombathely 2003² = T. Buócz, *Lapidarium Savaria Museum* (Verb., Erw., Gest. der 2. Auflage: P. Kiss), Szombathely 2003²
- CHOLER J. Choler, ms. cf. *codex Monacensis Latinus* 394, f. 146.
- Cod. Ottobon. *Codices ex collectione Ottoboniana*, in *bibl. Vaticana: codex Vaticanus Ottobonianus Latinus*.
- DissPann *Dissertationes Pannonicae*, Budapest.
- DUNCAN-JONES 1998 R. Duncan-Jones, *Money and Government in the Roman Empire*, Cambridge 1998.
- EDH Epigraphische Datenbank Heidelberg (<http://www.uni-heidelberg.de/institute/sonst/adw/edh>).
- EGGER 1951 R. Egger, *Bemerkungen zum Territorium pannonischer Festungen*, in A. Betz - G. Moro szerk., *Römische Antike und frühes Christentum: Ausgewählte Schriften von Rudolf Egger zur Vollendung seines 80. Lebensjahres II*, Klagenfurt 1963, p. 135-152 = *AnzWien* 88 (1951), p. 206-232
- FELICIANO Felice Feliciano, *Veronensis?* cf. *bibl. Vaticana*, cod. 6852.
- FERRARINUS M. Ferrarinus *Regiensis*, Paris, *Bibliothèque Nationale*, ms. Lat. 6128, Ferrarius; *codex archii Regiensis* f. 163-168.
- FRÖHLICH 1892 Fröhlich R., *Aquincumnak római feliratai: 2. közlemény*, *BudRég* 4 (1892), p. 125-156.
- GIUSTINIANI F. Iustinianus, *Antiqua Romanorum epigrammata reperta per Magnificum militem dominum Franciscum Iustinianum oratorem Venetum ad regem Hungariae*, ms. in *Archivio Muratoriano* F. 37, f. 2.
- GRUTER 1603 J. Gruter, *Inscriptiones antiquae totius orbis Romani: in corpus absolutissimum redactae*, Heidelberg 1602-1603.

- KAKOSCHKE 2004 A. Kakoschke, „Germanen” in der Fremde. Eine Untersuchung zur Mobilität aus den römischen Provinzen Germania inferior und Germania superior anhand der Inschriften des 1. bis 3. Jahrhunderts n. Chr, Möhnesee 2004.
- KATANCSICH 1826 M. P. Katancsich, Istri adcolarum geographia vetus e monumentis epigraphicis, marmoribus, numis, tabellis eruta et commentariis illustrata I, Buda 1826.
- KORBULY 1934 Korbuly Gy., Aquincum orvosi emlékei, DissPann I. 3, Budapest 1934.
- KOVÁCS - FEHÉR 2003 Kovács P. - Fehér B. szerk., Az ókori Pannonia történetének forrásai II. Pannonia története Kr. u. 54-től a markomann háború kitöréséig (166), Budapest 2003.
- KUZSINSZKY 1934 Kuzsinszky B., Aquincum. Ausgrabungen und Funde. Führer mit einer topographischen und geschichtlichen Einleitung, Budapest 1934
- LÁNG - GRYNAEUS 2005 T. Láng O. - Grynaeus A., Fa építőanyagok Aquincumban: régészeti és dendrokronológiai eredmények, BudRég 39 (2005), p. 89-109
- LAZIUS 1551 W. Lazius, Commentariorum Reipublicae Romanae illius in exteris prouinciis bello acquisitis constitutae libri duodecim, Basel 1551.
- LIGORIUS Pyrrhus Ligorius (Pirro Ligorio), ms. in ms. Taurinensi
- LIU 2009 J. Liu, Collegia Centonariorum: The Guilds of Textile Dealers in the Roman West, Leiden-Boston 2009.
- Lupa Ubi erat lupa. Die Internet-Fährte der römischen Wölfin (<http://www.ubi-erat-lupa.org>)
- MARÓTI 2003 Maróti É., Szentendre - Ulcisia Castra - római kori köemlékei, Szentendre 2003 = Die römischen Steindenkmäler von Szentendre - Ulcisia Castra, Szentendre 2003
- MÓCSY 1990 Mócsy A., Municipiumok és coloniák, in Mócsy A. - Fitz J. szerk., Pannonia régészeti kézikönyve, Budapest 1990, p. 61-64, 308-310.
- MRT 7 Torma I. szerk., Magyarország régészeti topográfiája 7. Pest megye régészeti topográfiája XIII/1. A budai és szentendrei járás, Budapest 1986.
- NAGY 1931 L. Nagy, Cives Agrippinenses in Aquincum, Germania 15 (1931), p. 260-265.

- NAGY 1937a Nagy L., A budapesti tűzoltóság őse. Az aquincumi tűzoltó collégiumok, Tűzrendészeti Közlöny 18 (1937), p. 183-184
- NAGY 1937b Nagy L., Aquincumi vonatkozású kiadatlan feliratos köemlékek Szentendréről, ArchÉrt 50 (1937), p. 85-115
- NAGY 1942 Nagy L., Temetők és temetkezés, Családi és társadalmi élet, Művészetek, in Szendy K. szerk., Budapest története I/2, Budapest 1942, p. 464-485, 525-578, 579-650.
- OLIVA 1962 P. Oliva, Pannonia and the onset of crisis in the Roman Empire, Praha 1962.
- PAULOVICS 1943 Paulovics I., Lapidarium Savariense. Római köemlékek új felállítása a szombathelyi múzeumban, Szombathely 1943
- PÓCZY 1976 Póczy K., Pannóniai városok, Budapest 1976.
- PÓCZY 2004 Póczy K., Aquincum. Budapest római kori történelmi városmagja, Budapest 2004.
- RAMBERTUS 1561 B. Rambertus, Epitaphia a diversis orbis terrae partibus ... collecta atque ... descripta, ms. in bibl. seminarii Patavini, 1561.
- RITOÓKNÉ SZALAY 2002 Ritoókné Szalay Á., A római föliratok gyűjtői Pannoniában, in Ritoókné Szalay Á., „Nympha super ripam Danubii”: Tanulmányok a XV-XVI. századi magyarországi művelődés köréből, Budapest 2002, p. 75-86 (= in Pannonia Regia. Művészet a Dunántúlon 1000-1541, Budapest 1994, p. 319-325)
- RIU Die Römischen Inschriften Ungarns 1-6., Budapest 1972-2001.
- RSS L. Balla - T. P. Buocz - Z. Kádár - A. Mócsy - T. Szentléleky, Die römischen Steindenkmäler von Savaria, Budapest 1971
- SARIA 1935 B. Saria, Eine Emonenser Landmannschaft in Savaria, Pannonia-könyvtár 8., Pécs 1935 = Pannonia 1 (1935), p. 171-179.
- SCHIESS 1888 T. Schiess, Die römischen Collegia Funeraticia nach den Inschriften, München 1888.
- SCHMITZ 1956 H. Schmitz, Colonia Claudia Ara Agrippinensium, Köln 1956.
- SCHÖNVISNER 1778 S. Schönvisner, De ruderibus Laconici Caldariiue Romani ..., Buda 1778.
- SIGERIST 1926 H. E. Sigerist, Kassenärzte im Altertum?, Mitteilungen zur Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften 25 (1926), p. 65-66

- SMETIUS 1588 M. Smetius, *Inscriptionum antiquarum quae passim per Europam ... liber: accessit auctarium a lusto Lipsio*, Leiden 1588.
- SN *Specimina Nova Dissertationum ex Instituto Historiae Antiquae et Aethaeologiae* (= ex Institutis Historicis = ex Instituto Historico) Universitatis Quinqueecclesiensis (= de lano Pannonio nominatae), Pécs
- SZILÁGYI 1956 Szilágyi J., *Aquincum*, Budapest 1956.
- SZILÁGYI 1969 Szilágyi J., *Köfeliratok az Aquincumi Múzeum régi gyűjtéséből III*, *ArchÉrt* 96 (1969), p. 72-82.
- SZILÁGYI 1984 Szilágyi J., *Tűzvédelem Aquincumban és a római birodalom más városaiban*, *Tűzoltó Múzeum évkönyve 1* (1984), p. 21-96 = *Magyarország tűzoltó vonatkozású emlékei a római korból*, Budapest 1960
- TA *Tituli Aquincenses I-II*, Budapest 2009-2010
- TÓTH - SZABÓ 1999 Tóth I. - Szabó Á., *Bevezetés a római feliratok világába*, Pécs 1999.
- TÓTH 1984 Tóth I., *Magna Mater és Attis kultuszának emlékei Pannoniában* (Emlékkatalógus), *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 29 (1984), p. 127-161 = I. Tóth, *The Remains of the Cult of Magna Mater and Attis in Pannonia*. (Catalogue), *SN Pars prima* (1989), p. 59-121
- TÓTH 1995 Tóth I., *Supplementa Epigraphica Pannonica*, *SN* 10 (1994 [1995]), p. 3-38.
- VasiSz Vasi Szemle, Szombathely
- WALTZING 1899 J. P. Waltzing, *Étude historique sur les corporations professionnelles chez les Romains depuis les origines jusqu'à la chute de l'Empire d'Occident*. Tome III, Louvain 1899
- WEISGERBER 1968 L. Weisgerber, *Die Namen der Ubier*, Köln 1968.
- WILMANN'S, G. 1873 G. Wilmann's, *Exempla inscriptionum latinarum in usum praecipue academicum I*, Berlin 1873.
- WILMANN'S, J. C. 1995 J. C. Wilmann's, *Der Sanitätsdienst im Römischen Reich. Eine sozialgeschichtliche Studie zum römischen Militärsanitätswesen nebst einer Prosopographie des Sanitätspersonals*, Hildesheim 1995